

ISSN 1652-7224 ::: Publicerad den 17 september 2008

Utskriftsvänlig pdf-fil

[Läs mer om fotboll på idrottsforum.org](http://idrottsforum.org)

Supporterforskingen har tagit rejäl fart under 2000-talet. Främst är det naturligtvis fotbollssupportrar som studeras, och fortfarande med en dragnig åt de aggressiva uttrycken för supporterskapet, men det finns tydliga tendenser till mer nyanserade ansatser, inte minst i nordisk forskning. På idrottsforum.org har [Lise Joerns](#), [Arve Hjelseth](#) och [Anders Svenssons](#) studier av skilda aspekter av supporterskap recenserats, och Halvdan Haugsbakken har i artiklar studerat supporterkultur i [Spanien](#) och [Malta](#) ur ett antropologiskt perspektiv. Ett ny och fruktbar analytisk utgångspunkt har Elisabeth Skoglund Johnsen valt i sin studie av Oslolaget Vålerengas supportrar, *Klanen: Den kollektive kroppen* (Akilles), nämligen kroppen som redskap och medium för supporterarnas aktiviteter. Boken, som är en måttligt redigerad mastersuppsats i socialantropologi från Universitetet i Oslo, gav vi till Arve Hjelseth. Hans recension är som väntat synnerligen initierad och tar sig närmast formen av en opposition – också i det hänseendet att han framhäver studiens positiva sidor såväl som levererar konstruktiv kritik för de misstag han menar författaren gör. Hans slutomdöme får i alla händelser tolkas som "med beröm godkänt".

Kroppsperspektiv på supporterskap

[Arve Hjelseth](#)

Institutt for sosiologi og statsvitenskap, NTNU, Trondheim

*Elisabeth Skoglund Johnsen***Klanen: Den kollektive kroppen**

128 sidor, hft.

Oslo: Akilles 2007

ISBN 978-82-7286-186-4

Det hører til sjeldenhetene at masteroppgaver blir publisert i bokform. Når Elisabeth Skoglund Johnsen har oppnådd dette med sin bok om Vålerengas supporterklubb *Klanen*, indikerer det derfor at dette er et solid arbeid, en anerkjennelse jeg allerede innledningsvis vil slutte meg til.

For å få masteroppgaver utgitt som bok, må oppgaven naturligvis for det første være *god*. For det andre må den ta opp et tema som offentligheten i det minste har en viss interesse for, slik at noen faktisk kjøper den (boken oppnådde da også en viss medieprofilering ved utgivelsen, blant annet ble forfatteren intervjuet i NRK radios anerkjente debattprogram *Dagsnytt 18*). Oppgaven som ligger til grunn for den foreliggende boken er allerede [publisert elektronisk](#), og den bearbeiding som er gjort i forbindelse med bokutgivelsen er etter det jeg kan se nokså begrenset. De to innholdsfortegnelsene er for eksempel helt identiske. Dette er ikke ment som en kritisk kommentar, snarere er det en observasjon av at selv tekster som kan skrives direkte ut fra nettet, kan skape interesse hos forlag. Papirbokens fremtid synes altså ikke så mørk som enkelte skal ha det til.

De siste årene har supporterfeltet vært tema for en hel del masteroppgaver i Norge. Faglig spenner de fra sosiologi via antropologi til så vel geografi som religionshistorie. Etter mitt syn er det i lys av dette viktig at supporterforskningen beveger seg litt videre fra bare å se på hva det å være supporter er. Sentrale spørsmål, kanskje særlig i lys av den moderne samfunnsvitenskapens interesse for identitets- og meningsproblematikk, har vært hvilken mening og hvilke verdier fotballen kommuniserer til supporterne, hvilke verdier og identiteter supporterne kommuniserer til sine omgivelser, hvordan de kan bruke supporterrollen til å konstruere eller leke med identiteter, etc. Disse spørsmålene er viktige nok, men det er også på tide å se nærmere på hvordan supporterne påvirkes og påvirkes av det institusjonelle nivået. Med andre ord bør spørsmålet om makt også bringes på banen, slik King (2002) gjorde for engelsk fotballs del, og slik Reim (2008) nylig har gjort i en annen masteroppgave om Klanen.

Denne boken tar ikke opp slike spørsmål, men den representerer likevel en videreføring i én bestemt forstand, nemlig gjennom det konsekvente fokuset på *kroppen* som redskap og medium for supporterens aktiviteter. Kroppen er en viktig del av supporterens utrustning (de bruker den aktivt for å uttrykke sin støtte til laget), og det er gjennom kroppen at tilværelsen som supporter i stor grad *erfares*. Som Johnsen sier det i utdypningen av problemstillingen, kroppen "er et *sted* som både tenkning, følelse og handling utgår fra" (s. 13). Mer spesifikt fokuserer hun på hvordan supporterne "tilegner seg fellesskapet gjennom kroppslig erfaring og tilstedeværelse?", og på hvordan "den aktive bruken av kroppen, mestring av kroppsteknikkene og de oppnådde kroppslige tilstandene på tribunen blir viktige elementer for supporterens fellesskap og supporter-kulturen" (s. 13).

Boken består av sju kapitler. I innledningen gis det først en beskrivelse fra en av kampene Johnsen deltok på under feltarbeidet, før tema og problemstilling presenteres. Deretter kommer relativt kortfattede avsnitt om kroppen som begrep og kroppens historie, og om Klanen og tidligere forskning på supporterfeltet. Ut fra den tradisjonen jeg er vant med fra sosiologien kunne jeg nok tenkt meg dette kapitlet noe mindre fragmentert, og at det mer teoretiske og begrepsmessige stoffet ble samlet i et etterfølgende kapittel, men det fungerer i og for seg fint, og språket flyter uanstrengt.

Kapittel 2 dreier seg om metodiske problemstillinger, primært knyttet til selve feltarbeidet. I kapittel 3 rettes fokus mot stadion som sosialt konstruert sted. For Vålerengas del er dette et spesielt interessant tema, i og med at klubben ikke har noen egen stadion som den eller supporterne føler tilhørighet til. Vålerenga har vekslet mellom å spille på Bislett – mer kjent som friidretts- og skøytearena – og landslagsarenaen Ullevaal, men har hatt fast tilhold på sistnevnte stadion siden 2000. Ullevaal er Norges største fotballstadion, men den byr på en rekke utfordringer både av økonomisk og identitetsmessig art. For det første ligger arenaen på feil side av byen i forhold til Vålerengas historiske tilhørighet øst i Oslo. For det andre er den både gjennom eierskap og på andre måter særlig assosiert til Vålerengas byrival Lyn. Frem til 2007 hadde Lyn også en betydelig eierandel i stadionet. Dette gjør at Vålerengas supportere vanskelig kan hylle sin egen hjemmebane som sitt eget hjem, slik mange andre supportere gjør. Det antas også at Vålerenga taper store inntekter på kampdager fordi klubben ikke eier sitt eget stadion.

Siden Ullevaal ikke er noe egentlig hjem for supporterne, føler de seg i utgangspunktet ikke fortrolige med arenaens *materialitet*. Men samtidig viser Johnsen hvordan de fyller stadion med sin egen mening og knytter sine egne historier til den, slik at den for noen timer kan bli en del av klubben og supporterens uttrykksform. Det er ikke Vålerengas stadion, men Klanen gjør den til sin gjennom sine aktiviteter, farger etc. Tendensen til å omdøpe de ulike tribuneseksjonene med Klanens egne navn er en del av denne omdefineringsprosessen. Slik tar supporterne Ullevaal i sin besittelse, og tillegger den en mening som går langt ut over de rent fysiske aspektene ved stadion. Det er ikke fullt ut tilfredsstillende, men det døyver i noen grad ubehaget ved å måtte spille et helt annet sted enn klubben hører hjemme. Kapitlet er interessant som et bakteppe for den senere analysen, selv om det i liten grad berører bokens overordnede analytiske grep.

I kapittel 4 introduseres kroppsperspektivet mer eksplisitt i analysen. Johnsen diskuterer hvordan supporterens reaksjoner på begivenheter på banen eller på tribunen kan tolkes som uttrykk for hvordan visse praksisformer blir kroppsliggjort. Dermed blir de til delte erfaringer mellom supporterne. Johnsen er også inne på hvordan enkelte i miljøet forsøker å ta på seg rollen som *supporterpoliti*. Spørsmålet er særlig aktuelt når det gjelder hvilken holdning man skal innta overfor de som ikke bidrar til stemningen. Supporterens slites her mellom organisasjon og krav til adferdskoder på den ene siden, og idealene om spontanitet, autonomi og uavhengighet på den andre siden.

I kapittel 5 er temaet rituell deltakelse. Her blir fremstillingen noe mer generelt orientert mot livet som fotballsupporter, men fortsatt med kroppsperspektivet som den sentrale analytiske innfallsvinkel. Blant annet diskuteres erfaringen av *smerte* når laget taper, og når supporterens derigjennom taper ansikt overfor motstanderens supportere. En mer konkret form for smerte som diskuteres er den relativt utbredte bruken av tatoveringer blant supportere, hvor for eksempel klubblogoen kan være et sentralt motiv. Tatoveringer er naturligvis primært identitetsmarkører, men de kan gi ekstra status i forhold til ordinær supporterbekledning fordi de er *evigvarende*, og fordi de er ervervet gjennom handling som involverer smerte.

Kapittel 6 har tittelen "Tribunens sosiale drama", og tar utgangspunkt i forestillingen om tribunen som et *liminalt rom* (s. 93). Med utgangspunkt i dette diskuteres blant annet hvordan og hvorfor visse adferds- og uttrykksformer som ikke er godtatt utenfor fotballen, blir legitime når de skjer innenfor kampens ramme. Et annet interessant tema

er hvorvidt tilknytningen til en fotballklubb kan ses på som en form for pusterom fra en stressende hverdag. Johnsen svarer med visse forbehold negativt, selv om man her utvilsomt kan stille spørsmål ved om supporterne egne fortellinger representerer spesielt gode data (hvor godt forstår de seg selv?). Jeg kommer tilbake til dette poenget i en litt annen sammenheng mot slutten av omtalen. Videre diskuteres kjønnsdimensjonen blant fotballsupportere, ikke minst i lys av det maskuline grunndraget som preger disse miljøene, til tross for at kvinneandelen er økende. Johnsen mener at Klanen endrer jentene mer enn jentene endrer Klanen, selv om uttrykksformene nok kan bli justert og tilpasset deltakerne på litt lengre sikt. Dette tror jeg hun har rett i. Selv om det er variasjoner mellom ulike supportergrupperinger og -klubber, ser det ut som den økende kvinneandelen blant supportere bare i begrenset grad har bidratt til å endre uttrykksformene. Kvinner deltar i stor grad på premisser definert av en mannskultur. Jeg har i en annen sammenheng (Hjelseth 2005) påpekt at det samme synes å gjelde for klassesdimensjonen: Selv om den moderne middelklassen utgjør en betydelig del av dagens supportere, har de i stor grad adoptert koder som bygger på visse forestillinger om tradisjonell (maskulin) arbeiderklassekultur.

Avslutningskapitlet er kort, men uttrykksfullt i forhold til å slutte sammen fremstillingen til en integrert helhet, gjennom at introduksjonen og avslutningen beskriver stemningen på henholdsvis første og siste kamp i sesongen (2006).

For en leser som både har et visst kjennskap til supporterkulturen fra innsiden, og som i tillegg har brukbar oversikt over forskningen på feltet, kan man ikke si at denne boken bringer veldig mye nytt. Det interessante grepet som gjøres er knyttet til kroppsperspektivet, som mer eller mindre konsekvent blir det styrende elementet i analysen, og som gir boken fokus og retning. Mer generelt bidrar også den antropologiske innfallsvinkelen til tolkninger som jeg med min sosiologiske bakgrunn i liten grad har vært oppmerksom på. Dette viser godt verdien av å hente inspirasjon fra ulike fagtradisjoner og perspektiver. I en bok som dette er det også positivt at drøftingen hele tiden er teoretisk informert. Et eksempel er den interessante analysen av hvordan det å lære seg ulike kroppsteknikker kan forstås gjennom begrepet om kroppsliggjort læring (s. 63-68). I dette avsnittet er det en flott sammensmelting av teori og empiri som tidvis gjør analysen briljant.

Selv om min overordnede vurdering er positiv, bør jo også bokomtaler lansere motforestillinger og oppmuntre til videre diskusjon. Jeg skal derfor peke på tre (delvis beslektede) poenger av mer kritisk art. For det første er det klart at kroppsperspektivet under visse forutsetninger kan stenge for erkjennelsen, eller nærmere bestemt for muligheten av å diskutere alternative forståelsesformer av et fenomen. Nå er ikke dette nødvendigvis noen relevant kritikk av den foreliggende boken, for prosjektet består jo nettopp i å undersøke hva kroppsperspektivet kan yte når det gjelder å forstå fotballsupporternes praksisformer.

Men da bør perspektivet betraktes som noe som gir innblikk i en slags prespråklig "sannhet", som ikke er tilgjengelig via andre perspektiver. Snarere burde Johnsen understreket sterkere at kroppsperspektivet bare produserer andre forståelsesformer enn alternative perspektiver ville gjort. Det er en viss tendens til at hun av og til fremstiller bestemte observasjoner eller utsagn fra informanter som avgjørende erfaringer som gjorde henne i stand til å forstå "virkeligheten", og at denne virkeligheten bare var håndgripelig gjennom kroppsperspektivet. Gjentatte ganger er det spesielle observasjoner som får henne til å forstå bestemte ting. Dette indikerer en veldig essensialistisk og så vidt jeg kan forstå litt uantropologisk forståelse av kunnskapsproduksjon, som om den sosiale virkeligheten skulle være noe prespråklig som er prinsipielt tilgjengelig forut for valg av perspektiv.

Jeg skal gi et par eksempler. På side 50 skriver Johnsen at hun noen ganger stilte seg foran klantribunen med ryggen mot banen, for å se på supporterne i stedet for på spillet. Hun merket seg da hvordan publikums (kroppslige) reaksjoner var bortimot simultane, og fastslår at "dette fikk meg til å forstå at supporterne deler en felles virkelighet". På side 88 videreføres dette gjennom en påstand om at "det ble klart for meg at måten følelser uttrykkes på, blir formet gjennom deltakelse i kulturelle praksiser, sånn som på tribunen. Det var også slik jeg oppdaget at smerte er noe relasjonelt, den oppstår i fellesskap". På side 101 brukes det faktum at en informant som er på jobb bruker deler av dagen på supporterrelaterte aktiviteter, til å hevde at "det var denne dagen jeg forstod at det å være supporter blir en integrert del av livet for mange". Det er flere slike passasjerer i teksten, hvor spesielle utsagn eller hendelser gjør at forfatteren plutselig later til å ha fått et blikk inn i en slags objektiv virkelighet. Det hun sier er stort sett både fornuftig og rimelig (om enn noe banalt et par steder), men her kunne man likevel ønsket seg en mer konstruktivistisk fremstilling: Slike hendelser satte vel primært Johnsen på sporet av bestemte perspektiver, som hun kunne bruke for å gi mening til de aktiviteter hun observerte og de utsagn som fremkom i uformelle informantsamtaler. Å anta at virkeligheten er noe objektivt gitt som hun som forsker skulle avdekke, virker merkelig i en antropologisk oppgave.

En beslektet problemstilling er knyttet til det som gjerne går under betegnelsen forsknings- eller undersøkelseeffekt. Som forsker i et så vidt spesielt miljø er det nærliggende å anta at supporterne praksis i noen grad blir påvirket av forskerens tilstedeværelse. På side 66-67 beskriver Johnsen på en interessant måte hvordan hun lærte seg å "flagge", det vil si å svinge et stort flagg ved kampstart, gjennom at hun mottok tilbakemeldinger på det hun gjorde fra mer erfarne supportere. Dette føres videre til en mer generell innsikt, nemlig at det også ellers hendte at hun fikk tilbakemeldinger, for eksempel på at hennes bevegelser var gale i forhold til sangene, at hun måtte legge mer kraft i ropene, klappe bare på bestemte steder, etc. (s. 67). Hun viser også til at andre supportere i

mindre grad mottok slike tilbakemeldinger. Dette kan i følge Johnsen knyttes for det første til at hun inntok en naiv lærlingrolle, og for det andre til at supporterne visste at hun ville ha informasjon om tribunelivet. Her er det vel sannsynlig at den siste faktoren har mye for seg: Når forskeren blir gjenstand for en annen type oppmerksomhet enn andre, er det mest nærliggende å tolke det som et uttrykk for hennes spesielle posisjon. Johnsen går da også videre ved å vise til at Marcel Mauss mener at kroppsteknikker læres gjennom *imitasjon*. De tilbakemeldingene Johnsen fikk, skyldtes nok derfor mer forskerrollen enn at hun var en uerfaren supporter. Det at de ville lære henne å flagge, kan altså like gjerne ha vært et resultat av møtet mellom supportere og forsker, ikke av møtet mellom erfarne og mindre erfarne supportere. En del steder savner jeg derfor refleksjoner over hvordan informantene mer eller mindre strategisk kan ha skissert supportertilværelsens utforming med henblikk på at forskeren skal få øye på visse ting. Når hun ble med en informant på jobben en dag, og ”merket [seg] at det første han gjorde (?) var å sjekke klansrelaterte nettsider” (s. 101), er det vel ikke helt umulig at dette ble gjort – bevisst eller ubevisst – for å fremstå overfor Johnsen på en bestemt måte.

Et siste poeng jeg vil nevne, er i hvilken grad det er ønskelig å overskride supporterens egen virkelighetsforståelse. Kroppsperspektivet er jo i seg selv et eksempel på en slik mulig overskridelse, det er liten grunn til å tro at supporterne selv er seg fullt ut bevisst hvilken rolle kroppen spiller i deres praksisformer. Johnsen har to typer data, observasjoner av hva folk gjør, og verbale gjengivelser av hva folk sier. Men ofte bruker hun de uformelle samtalene til å utdype det hun har observert. Et eksempel:

Mine observasjoner viser at ubehaget som uttrykkes før kampen, ofte går på nervøsitet. Under og etter kampen, derimot, beskrives den mer som en smertefølelse. Jeg mener at denne nervøsiteten kommer av at supporterne er i et fellesskap der lidelse eksisterer, og med jevne mellomrom oppleves (s. 77).

Det er selvsagt en nær sammenheng mellom nervøsitet og smertefølelse; for eksempel gjennom den kvalmen de fleste supportere kjenner under en dramatisk kamp. Men dersom nyansen skal vektlegges, er det også fristende å bruke observasjonene til å overskride informantens selvforståelse, i stedet for bare å utdype den. Av og til kan samfunnsvitenskapen gi oss innsikter som får oss til å forstå andre bedre enn de selv kan gjøre rede for, og som kanskje også kan få for eksempel supportere til å forstå seg selv bedre. Samtidig er det viktig å være klar over at intervjuer om hvordan fotballen erfares, like gjerne kan produsere data som uttrykker generelle normer om hvordan supportere *bør* være, som det kan uttrykke informantens innerste tanker og følelser (selv om overgangen her er glidende). At samtaler og observasjon produserer to vidt forskjellige typer data kunne kommet enda klarere frem i boken: Observasjon forteller hva supporterne gjør, samtaler forteller hva supportere *sier* at de gjør.

Selv om det kanskje er begrenset hvor mye nytt Johnsen tilfører forskningsfeltet, er kroppsperspektivet innsiktsfullt og boken er derfor verdifull. I tillegg til begrepet om kroppsliggjort læring (se over), vil jeg særlig fremheve kapittel 5 om rituell deltakelse som interessant. Analysen av smerten – både som sosialt integrerende og som kollektivt språk – har satt meg på sporet av forståelsesformer jeg tidligere bare vagt har vært i stand til å artikulere. Det er en av de viktigste egenskapene god forskning har, og er derfor i seg selv en anerkjennelse.

Referanser

- Hjelseth, Arve (2005): ”De som streber nedover – om klasse og identitet blant fotballsupportere. *Sosiologi i Dag* 35 (4): 69-87.
- King, Anthony (2002): *The End of the Terraces – The Transformation of English Football in the 1990s*. (Revised Edition). London: Leicester University Press.
- Reim, Nina (2008): *Øl og vold og skamslåtte bonder? – en studie av Klanen, med vekt på supporterens innflytelsesmuligheter og kontroll av uønsket supporteradferd*. Masteroppgave i sosiologi, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo. <http://www.duo.uio.no/publ/iss/2008/76192/Reim.pdf>.

© Arve Hjelseth 2008

 [Köp boken från Akademika.no](#)

 [Kjøp boken fra Akademika.no](#)

 [Køb bogen fra Akademika.no](#)